

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Розвиток навичок спілкування у дітей старшого дошкільного віку з
затримкою психічного розвитку засобами гри

Виконала студентка групи СОм-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Лайкова Діана Миколаївна
Керівник: Кудінова М. С.
Рецензент: Никоненко Н. В.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 81 с., 2 табл., 3 рис., 57 джерел.

Мета дослідження – теоретичне та емпіричне вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.

Об'єкт дослідження – ігрова діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – спілкування дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку у грі.

Методи дослідження: у роботі використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів: *теоретичні*: аналіз філософської, систематизація та узагальнення спеціальної психолого-педагогічної й навчально-методичної літератури, які дали можливість з'ясувати теоретичні засади і підходи щодо вивчення проблеми формування комунікативних навичок у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку;

емпіричні: вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду спеціалізованих закладів, констатувальний і формувальний експерименти, спостереження за дітьми в педагогічному процесі, в природних умовах гри на ділянці дитячого садка та груповій кімнаті. Додатковими методиками були: соціометричний експеримент, що дозволяє виявити найбільш й найменш привабливих дітей і статус кожної дитини як партнера по грі; бесіди з дітьми, викладачами та батьками з використанням опросних листів. Одержані дані піддавалися кількісній обробці і якісному аналізу.

**РОЗВИТОК, СПЛКУВАННЯ, ДІТИ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК,
ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, ГРА.**

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що сучасний етап розвитку психологічної науки характеризується посиленням уваги до вивчення різних особливостей і варіантів дитячого розвитку. Одним із таких варіантів психічного дизонтогенезу є затримка психічного розвитку (ЗПР). Відзначається значне збільшення кількості дітей із затримкою психічного розвитку, які в свою чергу мають труднощі в формуванні ігрової діяльності. Дитина перестає вдовольнятись грою як основним заняттям в тому випадку, якщо вона достатньо оволоділа її складними розгорнутими формами. Ті діти, у яких ігрова діяльність не сформована не відчувають потреби в переході до нової провідної діяльності – навчання. В свою чергу велика кількість дітей із затримкою психічного розвитку, потрапляючи в умови шкільного навчання, не можуть оволодіти шкільною програмою, тому успішність дитини та, взагалі, гармонізація її розвитку великою мірою залежить від раннього виявлення затримки психічного розвитку.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що гра є провідною діяльністю дошкільника, засобом його всебічного розвитку, важливим методом виховання. Вчені В. Аснін, Л. Божович, О. Венгер, П. Гальперін, О. Д'яченко, В. Запорожець, З. Істоміна, О. Леонтьев, О. Люблінська, С. Новосьолова, І. Обухова, Ж. Піаже, М. Подд'яков, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, вказують на те, що гра суттєво впливає на розумовий розвиток дитини дошкільного віку, зокрема, на усвідомлення цілей у грі, вибір засобів її досягнення, створення ігрової ситуації, прийняття на себе ролі – все це розвиває мислення, уяву дитини, збагачує і уточнює сприймання, поширює запас уявлень, розвиває увагу, пам'ять. В ігровій діяльності відбувається як психічний, так і фізичний розвиток дитини.

Значний відсоток дітей із затримкою психічного розвитку мають складнощі у спілкуванні. Труднощі в спілкуванні, виступають як наслідок у

встановленні міжособистісних відносин у силу психічних і соціальних причин. Науковці, які досліджують проблеми дітей із затримкою психічного розвитку, вважають, що дошкільне дитинство є сенситивним періодом для формування навичок спілкування, змін встановлювати різні форми взаємодії, взаємних зв'язків і комунікативних відношень, культури поведінки.

Спілкування у грі розглядається, як процес і разом із тим як найважливіша умова прояву та формування рольових і реальних відносин. Воно в одних випадках виступає як компонент, засіб відтворення сумісної ігрової діяльності, як дія, в інших – як специфічна діяльність, яка має свої цілі, завдання та способи здійснення, які можуть у більшому або меншому ступені співпадати з тими ж компонентами ігрової діяльності. Засоби навчання, або комунікативні навички, розглядаються як дії, засобами яких дитина виражає відносини до однолітка – партнера і разом з тим діють на нього з метою змінити його поведінку в бажаному напрямку.

Отже, недостатня теоретична і практична розробленість проблеми, її актуальність, зумовили вибір теми магістерської роботи «Розвиток навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку».

Об'єкт дослідження – ігрова діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – спілкування дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку у грі.

Мета дослідження – теоретичне та емпіричне вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку навичок спілкування дітей із затримкою психічного розвитку за допомогою ігрової діяльності.

2. Охарактеризувати навички спілкування дітей із затримкою психічного розвитку старшого дошкільного віку та їх вплив на відносини дітей.

3. Розкрити особливості розвитку навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку в ігроВій діяльності.

Теоретико-методологічною основою дослідження є психологічні, фізіологічні і педагогічні концепції: про особливості розвитку і формування особистості аномальної дитини в умовах спеціально-організованого навчально-виховного процесу (Г. Дульнев, І. Єременко, Б. Пінський); про використання ігрових вправ в корекції недоліків психофізичного розвитку дітей (І. Єременко).

Методи дослідження: у роботі використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів: *теоретичні*: аналіз філософської, систематизація та узагальнення спеціальної психолого-педагогічної й навчально-методичної літератури, які дали можливість з'ясувати теоретичні засади і підходи щодо вивчення проблеми формування комунікативних навичок у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку;

емпіричні: вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду спеціалізованих закладів, констатувальний і формувальний експерименти, спостереження за дітьми в педагогічному процесі, в природних умовах гри на ділянці дитячого садка та груповій кімнаті. Додатковими методиками були: соціометричний експеримент, що дозволяє виявити найбільш й найменш привабливих дітей і статус кожної дитини як партнера по грі; бесіди з дітьми, викладачами та батьками з використанням опросних листів. Одержані дані піддавалися кількісній обробці і якістному аналізу.

Дослідження проводилося протягом 2020–2021 року на базі Дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 101 «Софія» Запорізької міської ради Запорізької області. Досліджувались дві групи дітей із затримкою психічного розвитку. Загальний вік дітей – 6 років. Це діти з затримкою психічного розвитку церебрально-органічного і психічного походження. Категорія учнів добиралася згідно діагнозу ІРЦ в особовій справі (діагноз – затримка психічного розвитку).

Основні положення і результати магістерської роботи висвітлено на II Міжнародній науково-практичній конференції «World science: problems, prospects and innovations» (Toronto, Canada, 28–30 October 2020).

Структура магістерської роботи. Логіка дослідження зумовила наступну структуру роботи: вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел із 57 найменувань, 2 таблиці, 3 рисунка. Загальний обсяг роботи складає 81 сторінок, з них 76 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

1. Теоретико-методологічний аналіз проблеми комунікативного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку дав можливість виявити достатньо широкий спектр позицій учених у дослідженнях цього феномену, який не позбавлений суб'єктивності в його обґрунтуванні. Найвища продуктивність діяльності набувається не при відсутності емоційного збудження або мінімальному його значенні а в оптимальній зоні яка індивідуальна. Діяльність в умовах емоційної напруги утруднюється, а в емоціогенних умовах спостерігається її повна дезорганізація. Не дивлячись на важливу роль емоційного розвитку дитини, його взаємозв'язок з комунікативним та інтелектуальним розвитком (в умовах ЗПР) потребує додаткового вивчення. Формування комунікативно-мотиваційної основи діяльності є важливою ланкою психокорекційної, психопрофілактичної роботи. Отже, дошкільний вік – період, коли зі значним ускладненням діяльності дитини, появою сюжетно-рольової гри, необхідністю керувати своїми безпосередніми бажаннями, враховувати думку однолітків суттєво змінюється й мотиваційна сфера дитини. Виникає ієрархія мотивів, і самі мотиви набирають якісно інший, своєрідний характер: виникають потреби, здатні спонукати діяльність дітей не прямо, а через свідомо прийняті наміри та цілі. Під впливом життя та виховання в умовах загального дошкільного закладу у дітей починають формуватися простіші загальні мотиви поведінки, які спонукають дитину до розвитку комунікації.

2. За результатами теоретичного аналізу вивчено засоби спілкування дітей із затримкою психічного розвитку шостого року життя у грі в залежності від досвіду спілкування з різними партнерами. Визначено, що прийнята система уявлень про ранній дитячий розвиток та про роль, яку в ньому грають засоби емоційного пізнання навколошньої дійсності та емоційної комунікації дозволяють нам припустити, що причини емоційного комунікативно-

пізнавального недорозвинення старших дошкільників з мовою патологією, знаходяться на патогенетичній основі, закладеній в ранньому віці, а частіше – у дитинстві. Тому основною діагностичною задачею для науки на сучасному етапі розвитку є встановлення патогенетичних коренів комунікативно-пізнавального мовного недорозвинення дітей з особливими потребами дошкільного та молодшого шкільного віку, а також обґрунтоване прогнозування перспектив мовленнєвого розвитку дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями емоційної комунікації та емоційного пізнання світу. Тому засвоєння дитиною необхідної орієнтації та способів спілкування можливо при такій організації сумісної діяльності дітей, коли тип орієнтації та способи спілкування стають предметом усвідомлення дитини і коли є можливість набування досвіду їх використання. Розширення у дітей орієнтації в стосунках між граючими, укріпленню уявлень про комунікативні уміння сприяє групове обговорення на заняттях ситуацій, виникаючих у грі, а також показ інсценувань, які супроводжуються обговоренням характеру спілкування і стосунків дітей один з одним.

3. Розроблено методи формування психічного розвитку засобами спілкування в сумісній ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, що є психологічною технологією інтеграції індивідуальних та групових форм, які реалізовувалися в поєднанні з елементами роботи: ігрової, розвивальної, психокорекційної.

Для уточнення моральних суджень про характер стосунків їх однолітків до людей мало особистісне спілкування дітей з експериментатором при обговоренні кандидатур для участі у сценках, яке дорослий намагався підтримувати і розвивати. В ході такого обговорення розширювалася орієнтація дитини на однолітків групи, пізнання їх особистостей. Разом з тим отримані дані показали необхідність спеціального навчання дітей переносу засвоєних компонентів спілкування з плану уявлень в конкретну ситуацію сумісної гри. Крім того, великого значення набуває розвиток у дітей орієнтації на партнера і засвоєння способів спілкування ігор-занять, які готують їх до проведення ігор з

малюками. Аналіз поведінки дітей в рольових та рухомих іграх показав, що і ті, інші ігри корисні для розвитку в дитини орієнтації на однолітка та засвоєння засобів спілкування. При цьому найбільш цінними для одних дітей виявилися рольові ігри, для інших – рухомі. Прийняття ролі ігрових персонажів, тренування у виконанні ролі особливо позитивно відобразилися на набутті досвіду спілкування у дітей, ці діти з необхідністю, витікаючи з правил поведінки у грі та передбачених сюжетом стосунків, вчилися застосовувати комунікативні уміння, які відповідають моральним нормам поведінки. Позиція «учитель малюків» підсилювала орієнтованість цих дітей на інших учасників гри, прагнення вчасно помітити, чим засмучений хтось із них, та усунути причину засмучення. Вона допомагала і у виборі застосованих дітьми способів спілкування.

У рухливих іграх задача краще піznати іншу дитину, виразити позитивне відношення до неї не витікала із змісту гри. Не самі по собі ігрові ролі (кота, курчат) та тренування на їх виконання, а саме позиція «учитель малюків», позиція ведучого, який навчає малюків новим іграм і зразкам привітного спілкування в них, впливала на розвиток орієнтації на граючих дітей, прагнення піznати улюблені ігри інших учасників, найбільш цікаві для них ролі, відчути зміну їх настрою.

Результати формувального дослідження свідчать на користь висунutoї гіпотези про те, що низька ефективність спілкування у грі в деяких дітей пов'язана, з одного боку, із недостатнім розвитком орієнтованості на однолітка, а з іншого боку, з відсутністю необхідних комунікативних умінь як способів вираження відношення до партнера. Отримані дані підтвердили важливу роль участі дітей в діяльності з соціально значимим мотивом для розвитку у них орієнтації на партнера і здатністю спілкування з ним. Вони також показали істотне значення особливих умов, які виникають в спілкуванні з молодшими дітьми, для розвитку у дитини ініціативності в спілкуванні, організаторських умінь.